

Pogovori s sodobniki

Jana Bauer z Renato Zamida

Bauer: Javna agencija za knjigo (JAK) je v desetletju svojega obstoja uspešno prebrodila bolj ali manj krizna obdobja, dobila nov veter v jadra s približevanjem Slovenije kot častne gostje na knjižnih sejmih v Frankfurtu in Bologni in, upamo, nove ideje z novim vodstvom, ki mu problematika knjige nikakor ni tuja. Prvo leto na čelu relativno mlade javne institucije je za vami. Je to barko mogoče krmariti mirno mimo vseh čeri? Ko si med kladivom ministrstev za kulturo in finance ter nakovalom ustvarjalcev, založnikov in knjigarjarjev, je najbrž treba pokazati določeno mero odločnosti.

Zamida: Ustanovitev JAK pred desetimi leti je bila ena boljših potez tedanje kulturne politike, to sem poudarila že večkrat. Podobna telesa za področje knjige ima veliko drugih evropskih držav, kjer ta ne obstajajo, pa nam agencijo zavidajo. V Makedoniji in na Hrvaškem recimo, kjer intenzivno razmišljajo o ustanovitvi podobnega telesa na državni ravni, velja JAK za zgled racionalne rešitve upravljanja področja knjige, ne le glede sestave in delovanja, tudi glede fleksibilnosti, ki jo taka institucija lahko pokaže glede na spremembe in izzive trga knjige, ki smo jim priča. Veliko nam podobnih institucij v tujini skrbi predvsem za mednarodno pozicioniranje svoje nacionalne literature in za spodbude na tem področju (finančne podpore za prevode ipd.) in v državah, kjer take institucije nimajo, se zlasti v tem segmentu kaže zaostanek. Seveda pa je ključno, da

Foto: Mateja Jordovič Potočnik

ima taka institucija nesporno podporo in priznanje avtonomnega statusa strokovne institucije za svoje področje s strani kulturne politike – in ravno tukaj pri nas občasno šepa. Želela bi si, da bi ministrstva za kulturo, za finance, za izobraževanje aktivno stopala v dialog z nami, smo konec koncev edino strokovno telo za področje knjige pri nas, in torej veliko več kot birokratski aparat za razdeljevanje denarja, namenjenega področju knjige. Izkazalo se je na primer, da ministrstvo za finance glede obsega založniške dejavnosti še zmeraj operira z več kot 10 let starimi podatki, čeprav se je panoga v tem času občutno skrčila. V zadnjih mesecih je recimo aktualno vprašanje obdavčitve knjig, ker se je to novi vladi zapisalo v koalicijsko pogodbo. Niso nas povprašali, ali imamo kakšne analize,

izračune in kaj mi kot strokovno telo menimo o tej temi, pa najsi gre za izenačitev obdavčitve e-knjig s tiskanimi, kar je najbolj aktualna in z novo evropsko direktivo rešljiva zadeva (nekatero vlade, nazadnje avstrijska, so direktivo že uresničile), ali za splošno nižanje davčne stopnje za knjigo, kar je veliko bolj zagatno vprašanje. JAK na primer tudi ni vključena v dialog glede financiranja knjižnic (sredstva knjižnic za nakup knjižnega gradiva so se v zadnjih letih zmanjšala za 30 %), nimamo zastopnika v Nacionalnem svetu za knjižničarstvo, ki deluje znotraj Ministrstva za kulturo RS, imamo pa po drugi strani predstavnico knjižnic v Svetu JAK. Na našem trgu so knjižnice in njihovi nakupi gradiva neločljivo povezani z vitalnostjo panoge kot take, poleg tega knjižnice kot javne ustanove kandidirajo na naših razpisih s področja bralne kulture, pa tudi knjižnično nadomestilo, ki ga v celoti izvaja JAK, je povezano s tem. Ali če se spomnimo spomladi leta 2018 spremenjenega načina izplačevanja subvencij, kjer je prav tako umanjalo razumevanje tega, kakšno nevarnost za založnike in producente velikih literarnih prireditev pomeni zalaganje sredstev iz lastnih virov, preden se ta povrnejo v obliki podpore. Če odločevalec ne ve, kako dolgo založnik čaka na prvi denar od prodaje novoizdane knjige, če ne ve, da do prvega priliva mine več mesecev, potem se tudi ne zaveda, kaj vse sproži s takimi spremembami. A zato je tu JAK; da pove, pojasni in da se poskusijo skupaj poiskati rešitve. Ravno v tem primeru nam je to tudi zadovoljivo uspelo. Zelo res je torej, ko pravite, da se večkrat znajdemo med dvema ognjema. Naša odgovornost je namreč zakonita, namenska in smotrna raba javnih sredstev na eni strani, a na drugi strani zelo dobro razumemo zagate panoge in producentov, konec koncev iz panoge tudi sama izhajam, več kot deset let sem bila na drugi strani. Zato tudi vem, da marsikateri nesporazum izhaja iz nerazumevanja delovanja sistema. Večina naših pogodbenikov se ne zaveda, da ima JAK v Ministrstvu za kulturo RS nadzorni organ, in pri črpanju proračunskih sredstev ima JAK enak status kot kateri koli drugi javni zavod, skratka, sredstva črpamo po zahtevkih, enako kot jih od nas črpajo pogodbeniki, in v nobenem trenutku ne razpolagamo z javnim denarjem, ki bi na našem računu kar ležal in bi ga po nemarnem zadrževali, namesto izplačali upravičencem. To so stvari, ki jih je treba na enostaven in transparenten način razložiti, in izkušnja mojega prvega leta na čelu agencije je vsekakor taka, da če vodimo odprt dialog glede sistemskih vprašanj in težav, ki se pojavljajo, ter se zavedamo tudi omejitev in pogojev, ki jim mora slediti JAK, vse deluje veliko bolje; slišimo se, razumemo in tako sproti izognemo potencialnim konfliktom. Sama JAK razumem kot servis, kar kot javna služba tudi je. Uporabniki

tega servisa, ki ga nudimo, morajo razumeti postopke in videti prednosti v tem, da tak servis imajo, potem je vse lažje, potem smo skupaj močnejši, glasnejši in le tako kulturno politiko tudi soustvarjamo, ne pa da se ji lahko le čudimo. JAK je močna in vidna le toliko, kolikor so močni in vidni vsi člani knjižne verige.

Bauer: Javna agencija za knjigo za svoj program prejme približno 5 milijonov evrov na leto, vendar po odbitku sredstev za knjižnično nadomestilo, že načrtane programske in projektne razpise, stroške dela in štipendije najbrž ostane zelo malo denarja, s katerim lahko aktivno razpolagate. Kolikšen je delež teh nerazporejenih sredstev in na katera področja jih nameravate usmerjati? Se nam obetajo tudi eksperimentalni razpisi?

Zamida: Sredstva agencije so do leta 2012 znašala dobrih 7 milijonov evrov na leto. V času najhujše krize, ko se je agencijo po štirih letih delovanja celo ukinjalo, so ta sredstva padla na slabih 5 milijonov in odtlej stagnirajo pri tej številki. Gre za izgubo 30 % proračuna, in to se seveda pozna – pozna se založnikom in pozna se vsem drugim članom v knjižni verigi, avtorjem, prevajalcem itd. Subvencije so nižje in manj jih je. Če je bilo za sofinanciranje izdaje knjig slovenskih avtorjev leta 2009 namenjenih 2,25 milijona evrov, je bilo leta 2018 za isti namen na voljo 1,9 milijona, za celotno področje založništva pa je, kar se subvencij tiče, denarja skoraj za polovico manj. JAK je tedaj, leta 2012, tudi kot edina med vsemi agencijami odpuščala; izgubili smo dve delovni mesti, ki nam ju odtlej ni uspelo nadomestiti. Naloge in obveznosti zaposlenih pa se vseskozi večajo, od leta 2017 JAK na primer v celoti izvaja knjižnično nadomestilo, to je ogromno administrativno breme. Iz naslova javne službe imamo kritih 6 zaposlitev, sem ne sodi administrator oziroma poslovni sekretar, to zaposlitev krijemo iz lastnih sredstev. Če torej od sredstev, dodeljenih JAK z vsakoletno odločbo o financiranju, izvzamemo vse načrtovane transferje (torej razpisna sredstva, ki jih podelimo naprej), stroške dela, redne investicijske stroške ter splošne stroške delovanja, ostanejo tako imenovani programsko-materialni stroški, s katerimi krijemo vse ostalo (od računalniškega vzdrževanja do računovodstva, ki je zunanje, podobno kot pravno svetovanje, in vseh aktivnosti, ki jih izvaja JAK kot producent, večinoma na mednarodnem področju – nacionalne stojnice ipd). Celotni znesek za ta sklop znaša približno 280.000 evrov in tudi s tem ne razpolagamo popolnoma prosto, ker je, kot rečeno, veliko fiksnih stroškov, ki jih ne moremo kar eliminirati (vsako leto smo dolžni

na primer plačati tako revizijo računskih izkazov kot posebno notranjo revizijo). Skratka, to niso sredstva, ki bi bila kakor koli nerazporejena. Če hočemo kar koli izvajati dodatno, moramo za to zagotoviti dodatna sredstva. Če za prihodnje leto, na primer, načrtujemo novo raziskavo bralnih in nakupovalnih navad, Knjiga in bralci, jo bomo plačali iz te proračunske postavke in na ta račun česa drugega v 2019 ne bomo delali – ali pa bi morali za to pridobiti sredstva drugje. Kot agencija pa smo pri pridobivanju sredstev omejeni – malo je storitev, ki bi jih potencialno lahko prodajali na trgu, tako nam, enako kot našim producentom, ostane le še prijavljanje na evropske razpise. Pri čemer se trudimo biti čim bolj uspešni. Iz naslova kohezijskih sredstev izvajamo projekt iz evropskega socialnega sklada že četrto (in zadnje) leto. To je Vključujemo in aktiviramo!, ki je v času krize predstavljal celo nekakšen socialni korektiv za avtorje in ilustratorje – vključenih jih je bilo več kot 300 in 80 % sredstev je bilo izplačanih prav njim, v obliki honorarjev za opravljena usposabljanja in mentorstva. Zdaj na neposredno potrditev s strani Službe vlade RS za kohezijo čakata projekta iz evropskega sklada za regionalni razvoj, eden od njiju je prav Frankfurt, pri čemer so sredstva namenjena razvoju modela in opolnomočenju producentov za trajno uveljavljanje slovenske literature v tujini. Kandidiram celo na razpisu Ustvarjalne Evrope in s tem neposredno konkuriramo producentom, ki jih financiramo na lastnih razpisih! A če hočemo aktivno soustvarjati na področju za in zaradi katerega obstajamo, so to edine možnosti. Pri čemer se moramo zavedati, da gre tukaj za dodatna sredstva, za izvajanje dodatnih aktivnosti. Ta sredstva nikakor ne morejo nadomestiti osnovnih, integralnih sredstev, ki jih dobivamo iz državnega proračuna za izvajanje javne službe. In to je nevarnost, ki se pojavlja – bolj kot si uspešen pri pridobivanju sredstev zunaj, večja je možnost, da te doma odrežejo, po principu, ti se pa sami znajdejo, zakaj bi morali dobivati še iz proračuna kaj več, kot je nujno potrebno. Tako razmišljanje je napačno. Osnova, temelj mora obstajati, na tem lahko gradiš in se razvijaš. Tisti, ki uspešno pridobiva dodatna sredstva, mora biti nagrajen, ne pa kaznovan – češ, bomo pa zdaj dali raje komu, ki nima nič drugega. Ja zakaj bi se pa potem kdor koli trudil s pridobivanjem dodatnih sredstev? In enako velja za nas, za agencijo – tudi mi si želimo biti v tem primeru nagrajeni.

Bauer: Če primerjamo razpise Evropske komisije, namenjene projektom literarnega prevajanja, z razpisi JAK za področje knjige, se zdi, da evropski zahtevajo od prijavitelja ob kvalitetnem programu še podrobno razdelan promocijski načrt, medtem ko JAK večjo težo namenja produkciji sami.

Kakšen je vaš pogled na evropsko iskanje inovativnih pristopov k pridobivanju večjega občinstva ter posledično k večanju prodaje knjig, boljši prepoznavnosti avtorjev in njihovih del? Je tudi na področju slovenskih razpisov pričakovati kak dodaten korak glede promocije?

Zamida: EU razpis za literarno prevajanje omogoča prijave iz več kot 30 držav, po drugi strani ima omejen nabor ocenjevalcev. Tudi sama sem med njimi, zato lahko iz prve roke povem, da je na podlagi besedil oddanih prijav pogosto težje ovrednotiti literarno kakovost prijavljenih del kot vse ostalo v prijavnici, kar pa ne pomeni, da na literarni kakovosti ni poudarka – trivia, trilerji, ZF (razen klasikov žanra) niso med podprtimi. Hkrati je prav EU v svojih razpisih lansirala in utrdila pojem razvijanje občinstva (*audience development*), ki je postal merilo vsega – in ničesar. Promocija je postala označevalec, na katerega se lepi marsikaj, tudi veliko nemerljivega in neizvedljivega, to ve vsak, ki se na razpise prijavlja. Tega se zavedajo tudi pri Evropski komisiji oziroma agenciji EACEA, ki izvaja razpise Ustvarjalne Evrope, in verjetno ste sami opazili, da so se smernice in napotki glede tega termina v zadnjem času spremenili. Seveda je velik poudarek na promociji, saj gre zmeraj za medevropsko povezovanje in “spoznavanje drugega” kot skupni imenovalac podprtih projektov, če lahko tako rečem, po drugi strani pa tudi za obvezno promocijo EU in njenih programov podpor. Pri naših razpisih je pomembna tudi produkcija, torej doseganje založniških standardov, to pa zato, ker žal še zdaleč ni samoumevno, da jih vsi založniki dosegajo. Sploh v zadnjem času s krizo založništva ti standardi celo znova padajo, kar se tiče uredniškega dela, lekture, korekture, oblikovanja ... Zdi se mi prav, da smo pozorni tudi na to. Seveda imamo tudi mi v razpisih JAK razdelek, ki se mu reče promocija in distribucija ali dostopnost in dobavljivost, če želite. Strinjam se, da imamo med podprtimi založbami tudi nekaj takih, pri katerih se zdi, da ta kriterij spregledajo in se jim ne zdi pomembno, da bi bile prisotne vsaj s spletno prodajo ali da bi si vidnost zagotavljale na drugačne, inovativne načine. Ena sprememba, ki jo naslednje obdobje prinaša, je zagotovo ta, da bodo strokovne komisije glede na novo zastavljene kriterije lahko dodatno nagrajevale tiste, ki bodo po eni strani izkazovali profesionalno strukturo in po drugi vlagali v promocijo. Ki se bodo resnično trudili za to, da njihove knjige pridejo do bralcev in kupcev. Prepričana sem, da so slednji premalo(krat) nagovorjeni. Kupci knjig različnih žanrov so zelo različne ciljne skupine, ni jih lahko detektirati in privabiti. Pri nekaterih, pa naj delajo še tako čudovite in kakovostne naslove, je premalo marketinškega

znanja, morda tudi premalo motivacije za vlaganje v promocijo, brez tega pa lahko "izgubljenega bralca" iščemo še zelo dolgo ...

Bauer: Na evropskem prevodnem razpisu se število podprtih knjig na prijavitelja ustavi pri 10 ne glede na velikost založbe ali državo, v kateri prijavitelj deluje. Bi takšen model lahko obveljal tudi pri nas? Tako bi lahko podprli več založb.

Zamida: Vzporednic med razpisom EACEA za prevode in nacionalnimi razpisi (torej tudi našim) ne gre vleči preveč površno niti na silo. Razpisi v okviru programa Ustvarjalna Evropa, med katere spada tudi omenjeni, so v svojem bistvu, kot že rečeno, namenjeni "medsebojnemu evropskemu razumevanju" in temu po vseh parametrih podrejeni. S tem seveda ni nič narobe, a to prinaša tudi nekaj izključujočih dejavnikov, ki bi domačemu trgu prinesli nemalo osiromašenja, če bi se recimo JAK preveč naslonila na podobne kriterije. Poleg tega morajo biti ukrepi komplementarni. Omenjeni razpis je za večino založnikov v članicah EU (dobrodošel) dopolnilni ukrep, zasnovan pa je po načelu uravnilovke, ker mora zajeti množico poslovnih subjektov v vseh državah, ki so upravičenke razpisa. Prevodni razpis EU na primer izključuje vse vrste humanistike, biografije ipd., skratka vse, kar ni leposlovje. Nadalje podpira zgolj prevode iz tujih jezikov (ali v tuje jezike), ne namenja torej podpore izvorni ustvarjalnosti. Prijavitelje tudi nemalokrat omejuje – pač glede na cilje, ki jih v določenem obdobju zasleduje – z izbiro jezikov, prevodnih smeri, celo z izbiro naslovov (če pomislimo na dodatno dodelitev točk paketom, ki vključujejo romane, nagrajene z nagrado Evropske unije za književnost – EUPL). Seveda ima tudi neprecenljivo dodano vrednost, spodbuja namreč potovanje oziroma prevajanje manj razširjenih književnosti, ki nastajajo v manj razširjenih jezikih EU (med katere po njihovem kriteriju sodijo vsi razen angleščine, nemščine, francoščine in španščine), rezultat tega je zagotovo večja pluralnost prevodov, ki jo imamo na knjižnih trgih v Evropi ...

Druga plat medalje pa je vrednost teh evropskih prevodnih razpisov. Ta že precej let stagnira pri dveh milijonih evrov sredstev. Če pomislimo, koliko držav je vključenih, koliko je potencialnih prijaviteljev, je to zelo malo. Temu primerna je tudi selekcija, prav tako je pomenljiv pogled na vsakokratni spisek prejemnikov sredstev, torej distribucija denarja, saj nekatere države po zastopanosti močno izstopajo (države jugovzhodne Evrope in Italija, na primer), nekaterih pa na spisku sploh ni najti (Nemčija, skandinavske države, Francija). To je očiten indikator tržno delujočih in

nedelujočih založniških trgov v Evropi, kajne? Najbolj zaželeni jeziki za prevode so tisti, ki imajo že v osnovi dobro delujoč trg, in tam so prevodi v bistveno manjši meri odvisni od kakršne koli prevodne subvencije, ali povedano drugače, bistveno manj je možnosti, da neki prevod izide le zato, ker je založba zanj dobila denar. To je, spet, dobro in slabo hkrati. Pomislimo, koliko sodobne baltske književnosti bi izšlo v slovenščini brez podpore tem prevodom? Ali slovenske v makedonščini? In po drugi strani – koliko prevodov teh književnosti izhaja v francoščini? Gre za ciljne ukrepe kulturnih politik – ki jih potrebujemo tako na ravni EU kot na ravni posameznih držav. In za dokaz, da vsega ne smemo prepustiti zgolj trgu. JAK je vključena v mednarodno mrežo ENLIT, ki povezuje nacionalne institucije v Evropi, ki finančno podpirajo prevode, in analiza, ki smo jo opravili leta 2018, kaže, da seštevek teh nacionalnih subvencij prevodov močno presega 2 milijona evrov in da vsaka država posamično za prevode svoje nacionalne literature nominalno prispeva bistveno več, kot znaša njen delež v okviru tega prevodnega razpisa EU. Ukrepe je torej treba gledati presečno, eni pokrivajo ene prioritete in cilje in drugi druge, le komplementarno pa dosegajo rezultate, ki si jih vsaj približno vsi želimo – pestrost knjižnih trgov in razširjenost naših nacionalnih literatur čez meje, v global. Sicer bi pristali na anglosaški statistiki, kjer prevodi vseh jezikov sveta v angleščino dosegajo slabih 5 % trga knjig v angleščini.

Če se zdaj vrnem k izhodiščnemu vprašanju – če bi JAK še bolj omejevala založniške razpise, bi po mojem mnenju nevarno posegala na področje uredniških politik, glede na obseg trga pa z bolj rigorozno kapico prav tako nevarno omejevala obstoj in razvoj ključnih založniških subjektov. Sama sem sicer zagovornica politike *arm's length* tudi na našem področju, želela bi si celo več svobode za subjekte in manj nadzora (ali če hočete, več zaupanja) s strani države. A je vprašanje, ali smo že tako daleč – tako na strani razdeljevalcev javnih sredstev kot na strani izvajalcev. Če primerjalno pogledamo sistem javnega financiranja knjige na primer v Avstriji ali na Nizozemskem, pa imajo natanko to – profesionalni (na podlagi organiziranosti, izkušenj in dela) subjekti, ki potrjeno izvajajo nacionalno pomembne programe (bodisi gre za izdajanje knjig, za razvoj bralne kulture, usposabljanja itd.), prejmejo znesek na letni ravni in z njim popolnoma prosto razpolagajo – svobodno se odločajo, ali bodo za dodeljeni javni denar izdali 10 knjig in izvedli mednarodni festival, ali bodo izdali 40 knjig in nič drugega, ali pa izvajajo usposabljanja, svetovanja ipd. Na koncu gre za zaupanje. Naš sistem pa je diametralno nasproten. Ta sumničavost glede namenske rabe javnega denarja je prav tako dejavnik, ki nas omejuje v razvoju in razmišljanju.

Bauer: Če ostaneva še za trenutek pri evropskih podporah, kjer smo slovenski prijavitelji precej uspešni – v bližnji prihodnosti JAK pripravlja razpis, ki bo slovenskim založnikom kril stroške priprave vlog za evropske razpise. To bo gotovo odlična priložnost za manjše založnike, saj vemo, da je priprava kvalitetne vloge tudi časovno precej zahtevna.

Zamida: Tega se zavedamo tudi sami, zato je to eden od ukrepov, ki jih načrtujemo znotraj kohezijskega projekta *Slovenija, častna gostja na sejmu v Frankfurtu – model za trajno uveljavljanje slovenske literature v tujini*. Kohezijski projekt čaka na podpis pogodbe s SVRK in s tem na začetek črpanja sredstev; upam, da se bo to zgodilo še v prvi polovici leta. Priprava vloge je zahtevna za vse, za male in manj male, pri vedno večji konkurenci pa je ravno kakovostna dokumentacija ključna prednost. Podoben ukrep – podpora za pripravo razpisne dokumentacije – sem opazila pri nekaterih čezmejnih razpisih in zdel se mi je odlična dopolnitev podpor, ki jih je mogoče črpati za dofinanciranje lastnega deleža pri evropskih projektih (ta je večinoma 50-odstoten), kar omogoča poziv Ministrstva za kulturo RS, od lani pa še bolj velikodušno tudi Ministrstvo za javno upravo RS (tudi v okviru kohezije). Naš razpis za nepovratna sredstva pri pripravi prijavnih dokumentacij bo sicer poleg razpisov Ustvarjalne Evrope vključeval tudi razpise Interreg in razpise Evropa za državljane, saj želimo pokriti čim širši spekter mednarodnih razpisov, na katere se prijavljajo producenti s področja knjige.

Bauer: Zdi se, da vam je s svojo korektnostjo, delavnostjo in odprtostjo v kratkem času uspelo vzpostaviti dober odnos z založniki, kar je nedvomno pomembno, morda najpomembnejše za prihodnost agencije. V slovenskem založništvu še nismo preseгли načela, da naj bo vsak svoje sreče kovač. Bi lahko agencija spodbudila založnike, da se med sabo povežejo?

Zamida: Več sodelovanja med založniki, pa tudi med stanovskimi društvi, več skupnih akcij, ki bi rezultirale v večji vidnosti vseh deležnikov, oboje je moja velika želja. Najprej pa bi rada vse spodbudila k temu, da delijo podatke. Mi strašno težko delamo kakršne koli analize panoge, pri nas je statistike o založništvu približno toliko kot o zdravniških napakah, saj niti lestvice najbolj prodajanih knjig nimamo več. Žal je tako, da če gre panogi slabo, zmeraj vsak misli najprej nase in na lastno preživetje. Pogosto so na nasprotnih bregovih avtorji in prevajalci, pa mali in večji založniki, pa subvencionirani in tisti, ki niso, pa ta in oni literarni krog. Zdi se, da na

koncu umanjka ključno – misel na bralce in kupce knjig, ki zaradi tega izgublajo, mi pa njih. Pa lahko stvari delujejo tudi drugače. Pred nekaj leti sem še kot članica upravnega odbora Slovenskega knjižnega sejma predlagala, da se humanističnim založbam omogoči skupna četrt na sejmu, da se povežejo tudi v smislu logistike, blagajne, prodajalca. Neda Pagon se je prva navdušila nad idejo in pritegnila druge. To zdaj odlično deluje, vsem štirim založbam v neformalni kooperativi THD (Teorija, humanistika, družboslovje) se je prodaja povečala, zadovoljne so, vidnejše so.

Bauer: Se nameravate v prihodnosti lotiti še drugih finančno zahtevnih projektov, na primer vzpostavitve neodvisne knjigotrške mreže? Če bi takšna mreža ostala pod vodstvom JAK, bi z leti in z ustreznim poslovnim modelom morda celo prinesla nova finančna sredstva za podporo knjigi. Bi Ministrstvo za kulturo lahko prepoznalo mrežo knjigarn kot strateško potrebno in dolgoročno koristno investicijo ter ji zagotovilo, denimo, 2,5 milijona sredstev za zagon?

Zamida: JAK lahko neodvisno knjigarniško mrežo na več načinov spodbuja, v minulem letu smo sprožali skupne razmisleke in iskali vzore tudi v tujini, mislim pa, da model, po katerem bi jo mi ustanovili in vodili, ne bi bil pravi, če odmislimo že golo dejstvo, da za kaj takega nimamo ne kadrovske ne finančne kapacitete; to bi moral biti kvečjemu širši kulturnopolitični projekt. Kaj takega bi bil tudi sestop v neke druge, že davno minule čase državnega protekcionalizma. Vsi se zavedamo majhnosti našega trga, (ne)obsega ekonomije in hkrati pomena knjižne kulture za Slovenijo, a mislim, da je nekatere vidike panoge nujno prepustiti panogi sami in njenim podjetniškim iniciativam in prijemom. Želela bi si več agilnosti in idej s strani panoge same, temu je potem veliko lažje stopiti nasproti s finančnimi spodbudami in ustreznimi ukrepi, a ne na način, da mi kot državna institucija prevzamemo vse nase. Seveda bi bilo zelo všečno ves rizik in finančno breme prevaliti na neko državno vodeno mrežo, a verjamem, da se številni založniki in knjigotržci strinjajo, da bi to vodilo v nevarno nadaljnjo korozijo celotne knjižne verige, v neko globoko anomalijo, teh pa imamo na našem knjižnem trgu že dovolj. Manko neodvisnih knjigarn in trajno usihanje knjigarniških mrež sta globalni problem, to ni slovenski unikum. Poglejte, kaj se je v zadnjih desetih letih zgodilo v Združenem kraljestvu – poleg izginotja mrež, kot so Borders, Dillons, Ottakars, se je zaprlo okoli 1000 neodvisnih knjigarn, s čimer so pristali na zgodovinskem minimumu knjigarn leta 2016, ko jih je bilo le še 860. Na

območju, kjer živi 66 milijonov ljudi! In za velik napredek in konec agonije štejejo dosežek, da se je leta 2018 odprlo 15 novih neodvisnih knjigarn. Pa nam niti ni treba pogledovati proti Otoku, poglejte, kaj se je zgodilo na Hrvaškem – propad celotne knjigarniške mreže. In vstajenje iz pepela. Pa za to ni bilo potrebnih 2,5 milijona državnih sredstev, temveč so za program “podjetništvo v kulturi”, ki je spodbujal tudi nove knjigarne, leta 2017 namenili (le) dodatnih 280.000 evrov. Pri nas bi lahko pomembno vlogo odigrale nekatere občine, vsaj kar se tiče dodelitve prostorov in začetnega kapitala. Z zanimanjem spremljam, ali bo to realiziral novoizvoljeni mariborski župan, saj v Mariboru tovrstni pogovori potekajo na pobudo lokalnih založnikov. Pristopili bi lahko tudi nekateri drugi župani z območij, kjer so izrazite sive lise neobstoja knjigarn, če pomislim na Prekmurje ali Koroško, recimo. Tudi mi bi z veseljem razpis, po katerem trenutno knjigarnam dodeljujemo sredstva za organizacijo dogodkov, transformirali ob usklajeni in smotrni pobudi s strani knjigotržcev in/ali založnikov. Zagotovo imamo vsaj nekaj agilnih založb ali drugih akterjev, ki bi imeli interes za povezovanje v neodvisno mrežo (ali več mrež), in povezovanja na osnovi skupnih interesov bi morala imeti prednost pred omejenostjo na lastne vrtičke. Tudi kakšna dodatna sredstva bi se zagotovo našla, če bi obstajal konsenz znotraj panoge za širše sistemske premike pri subvencijah. Tako se na primer sprašujem, ali je v današnjih časih še smotrno namenjati več kot pol milijona subvencij za (papirnat) izide vseh revij, ki jih JAK podpira, ali pa je to neki preživet anahronizem? Ker se potrebe celotnega sektorja kulture večajo in jim potencialni dvig javnih sredstev težko sledi (tudi dolgoročno), je pač treba razmišljati o redistribuciji obstoječih sredstev v skladu z aktualnimi trendi in razmerami, in morda bi lahko ta segment nekoliko omejili, a kot rečeno, tukaj bi bil potreben neki širši konsenz celotne panoge, skupni razmislek.

Bauer: Težko bi se strinjala, da je podpora revijam v papirnati obliki “preživet anahronizem”. Sodobnost je članica evropske mreže Eurozine (www.eurozine.com), ki vključuje 90 “papirnatih” literarnih in kulturnih revij in vse so tako ali drugače finančno podprte, celo v precej večjih državah, kot je Slovenija. Poleg teh izhaja še lepo število drugih revij, ki niso članice Eurozina (med njimi, recimo, slovenska Literatura). Ali torej obstaja nevarnost, da bo prav JAK (zaradi prerazporeditve sredstev, kot pravite) dosegla nekaj, kar ni uspelo niti nekdanji komunistični oblasti: ukinitvev osrednje in najstarejše revije Sodobnost (ustanovljene leta 1933 in tako četrte najstarejše v Evropi)? In podobno ukinitvev Literature,

Dialogov, Razpotij, če omenim samo najpomembnejše? Že zdaj ni mogoče skoraj nikjer objaviti poglobljenih kritik knjig in gledaliških predstav, ker se je prostor za to v medijih skrčil na minimum, če ni kar izginil. Kako bi se to (po vašem mnenju) skladalo z zahtevo po intenzivnejši promociji subvencioniranih knjig, z eksistenčnimi problemi kritikov in drugih pre-kernih sodelavcev, ki so vendarle sestavni del literature? Se vam ne zdi, da bi preselitev vseh literarnih revij na splet, kjer bi morebitni bralci naleteli nanje bolj po naključju kot načrtno (naročniki papirnatih izdaj namreč plačujejo naročnino in zato revije berejo), literarno kulturo porinilo še dlje na obrobje? Morda JAK podpira preveč periodičnih publikacij in bi morala narediti selekcijo na podlagi kakovosti, dolgoletne tradicije in pomena za narodni prostor, ne pa obravnavati vseh kot "segment", v katerem so vse revije enako pomembne. Splošna in premalo definirana grožnja vsem vnaša strah med ustvarjalce, tako med avtorje kot med kritike, pa tudi med bralce, ki jim literatura še kaj pomeni. Lahko podrobneje definirate, zakaj se vam podpora revijam v papirnati obliki zdi "preživet anahronizem"?

Zamida: Treba je biti odprt za različne smeri razmišljanja za iskanje potencialnih rešitev. Ne gre za grožnjo niti za ambicijo po ukinjanju tovrstne podpore. Literarne revije so bile in ostajajo pomembne, tudi ne gre za to, da bi bilo treba vse preseliti na splet (za spletne vsebine medijev ima ministrstvo za kulturo t. i. medijski razpis, JAK pa razpis za podporo literarni ustvarjalnosti v spletnih medijih in nekatere revije (Literatura, Outsider) imajo ob tiskani izdaji spletne portale, kjer vsebine niso identične vsebinam v revijah, so nadgradnja in s tem pridobivajo nove bralce, nekatere odlične spletne platforme (Air Beletrina, Koridor) pa so samostojne in nimajo tiskane izdaje), strokovne in znanstvene revije so sofinancirane v okviru Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS (ARRS), tudi univerze imajo svoje periodične publikacije. Med revijami obstajajo velike razlike: ene imajo omembe vredno število naročnikov, a se pritožujejo, da naročniki ne plačujejo naročnine, zato pa da potrebujejo višje subvencije, Razpotja so bila denimo od nastanka do lanskega leta, ko so uvedla naročnino, brezplačnik, spet kakšna druga revija nima naročnikov, je pa dobro zastopana v knjižnicah. Nekaterih revij v knjižnicah sploh ne najdemo – dodajam, da so knjižnice samostojne pri naročanju gradiva, se pa velikokrat sklicujejo na želje svojih članov. Gre za natanko to, kar lahko preberete – če obstajajo drugačne potrebe, in to na podlagi pobud iz panoge, je morda smotrno del sredstev preusmeriti. JAK na letni ravni v okviru projektnega razpisa podpira 12 revij s 190.000 evri in v okviru

programskega še 11 revij s 415.000 evri, rezultati so javno objavljeni. Če dodamo še podporo spletnim medijem, je to več kot 630.000 evrov za sofinanciranje revij, torej prek 600.000 evrov za revije v tiskani obliki vsako leto; sem ni vključena Bukla, ki jo podpiramo na področju bralne kulture, saj je njena funkcija nekoliko drugačna kot pri klasičnih revijah, in to je še 36.000 evrov na leto. Verjetno je tudi res, kar pravite – da enostavno podpiramo preveč periodičnih publikacij. Pred nami je leto, ki je lahko namenjeno prav takim skupnim premislekom, saj se letos iztekajo štiriletni in dvoletni razpisi. Osnovna razdelitev razpisnih sredstev po področjih je praktično enaka kot pred desetimi leti oziroma na tem področju identična, kot je bila pred tem dolga leta na Ministrstvu za kulturo RS. So pa v vseh teh letih nastajale nove revije, kakšna je tudi ugasnila, in zavedamo se, da tovrstne revije brez sofinanciranja ne morejo preživeti na trgu, vendar je poudarek na “sofinanciranju”, torej je treba vložiti trud tudi v promocijo, distribucijo in podobno. Argumenti ostajajo enaki, časi pa so se drastično spremenili, vsaj s slednjim se verjetno vsi strinjamo?

Bauer: Samo Rugelj v zadnji številki Sodobnosti govori tudi o tem, da je sedanje stanje celotne slovenske knjigotrške mreže izredno nenaklonjeno klasičnemu leposlovju. Kako zagotoviti leposlovju (vanj sodi veliko na programskih in projektnih razpisih podprtih knjig) večjo prepoznavnost? Ali so plasmaji podprtih knjig ter njihova promocija in optimizacija prodaje za vas v večini primerov zadovoljivi?

Zamida: Vsaka knjigarna bi morala stremeti k temu, da svoj knjižni asortiment uspešno prodaja, in zato ga mora najprej uspešno prezentirati obiskovalcem knjigarne, to ni nobena atomska znanost. Če knjigarna ne izpostavi knjižnih naslovov oziroma novitet, ki so v danem trenutku najbolj medijsko odmevni in/ali najbolj izposojani v knjižnicah, ki so, skratka, mobilizirali kritično maso potencialnih kupcev ali se nakazuje, da jo bodo, potem je v logiki delovanja take knjigarne (ali mreže) nekaj hudo narobe. Drug vidik je promocija in dostopnost knjig, ki jih je podprla JAK, ter izpostavljenost teh naslovov. *A priori* trditi, da se ti naslovi krešejo s tržno logiko, ki ji seveda do neke mere knjigarne morajo slediti, ni mogoče, saj v tem naboru, že če se ozremo v leto 2018, obstaja kar nekaj takih, ki so izpolnjevale zgoraj naštetih razloge in ki k izpostavljenosti kličejo. Vzvoda, s katerim bi JAK prisilila knjigarne k izpostavljanju prav subvencioniranih naslovov – pa mislim, da ne gre le za klasično leposlovje, ampak pogosto tudi za kakšne humanistične naslove, tudi stripe –, doslej nismo uveljavljali

in na podlagi nizkih podpor knjigarnam bi to tudi težko uveljavljali. Kot že rečeno, v novem programskem obdobju nameravamo vidiku promocije, dostopnosti in prodajnih poti do teh knjig posvetiti več pozornosti (in veljave) pri dodeljevanju sredstev. Sicer bi na tem mestu lahko odprla tudi vprašanje plasmaja podprtih knjig v splošnih knjižnicah, vprašanje odkupa podprtih knjig s strani knjižnic; tega je vedno manj na račun odkupa največjih knjižnih uspešnic in trivialnega leposlovja z izgovorom, da odgovarjajo na povpraševanje uporabnikov ...

Bauer: Veliko se govori o iskanju izgubljenega kupca. Nekaj uspešnih kampanj za prodajo knjig vendarle imamo, mednje sodita novembrski knjižni sejem in aprilaska Noč knjige. Pa vendar, potreba po trajnejši promocijski kampanji v podporo nakupovanju knjig je več kot očitna. Junija 2018 ste na JAK objavili razpis za sofinanciranje komunikacijskih akcij za spodbujanje branja in nakupovanja knjig. Kakšna bi po vašem mnenju morala biti takšna kampanja, da bi prinesla vidnejše rezultate?

Zamida: Celostno promocijsko kampanjo za knjigo je vredno peljati kontinuirano, in to na več ravneh. Glede na to, da je bilo v panogi veliko komentarjev in idej glede take kampanje, se mi je zdelo smiselno v obliki razpisa škarje in platno ponuditi akterjem na knjižnem polju. Izkupiček sta bili dve podprti kampanji od treh prijavljenih, pri čemer nobene kampanje ni prijavil konzorcij prijaviteljev ali kakšno stanovsko društvo s področja knjige, kar je bilo zame razočaranje. Mislila sem, da bo tak projekt pritegnil snovalce projektov, kot so Noč knjige ali Noč knjigarn, morda Gospodarsko zbornico Slovenije ... 30.000 evrov ni tako malo sredstev, ob pametni kreativni in *media-mixu* se da s tem denarjem ustvariti solidno kampanjo, pozivali smo tudi k sodelovanju s kreativnimi agencijami. Kot rečeno, smo torej za leto 2018 podprli dve kampanji, ena je že v celoti za nami, to je Mesec nacionalnega branja, ki je imel več pobudnikov in sodelujočih, nosilec kampanje je bilo društvo Bralna značka Slovenije, zasnova je bila medresorska in je na posvečeni spletni strani združevala napovednike množice bralskih dogodkov. Druga kampanja še poteka in se navezuje na projekt 50 knjig, ki so nas napisale. Gre za model, ki ni unikum, kampanje o knjigah, ki so krojile nacionalne identitete, so imeli že v Franciji, Nemčiji in nekaterih drugih državah, kjer jim je tudi uspelo mobilizirati – zmeraj ob medijski podpori vplivnih, nacionalnih medijev – velike množice bralcev, pa tudi nebralcev verjetno, da so glasovali za najvplivnejše knjige v zgodovini svoje nacije. S tega stališča kampanja veliko obeta, k njej je

s koprodukcijo televizijskih oddaj pristopila nacionalna televizija, projekt pa je nastal pod avtorstvom Valentine in Luka Novaka. Kot rečeno, je to projekt, ki še poteka, oddaje so ravno dobro prišle v programsko shemo, in zelo me zanima, v kolikšni meri mu bo uspelo mobilizirati Slovence k razmisleku o knjigah. Nasploh se mi zdi, da so knjige potisnjene iz javnega življenja, iz vsakodnevnih medijev ipd., in ob vsej prostočasni konkurenci, ki jo imajo, doživljata branje in kupovanje knjig upad, in to povsod. Zato je toliko bolj pomembno permanentno poudarjati prednosti in pomen branja – za razvoj kognitivnih sposobnosti, besednega zaklada, globokega učenja ... in kupovanja knjig, vrednosti tega, da imamo doma knjižnico. S tako omejenimi sredstvi, kot jih imamo na voljo za redno delovanje, težko zagotovimo ustrezen letni proračun za vidno in učinkovito kampanjo, menim pa, tudi po lanski izkušnji z razpisom, da bi bilo vendarle bolje, da tako kampanjo zasnuje in izvaja JAK. Letos bomo po petih letih znova izvajali raziskavo Knjiga in bralec, tudi to bo priložnost za lansiranje promocijske kampanje na podlagi svežih rezultatov.

Bauer: Se bo agencija v prihodnje zavzemala za izboljšanje položaja avtorjev, za ukinitvev dajatev, ki jim honorarje praktično prepolvijo?

Zamida: Davčne dajatve so stvar davčne politike, koliko vpliva imamo na Ministrstvo za finance RS, pa smo vsi v kulturi že večkrat skusili. Za izboljšanje položaja avtorjev se moramo zavzemati skupaj, tudi avtorsko stanovsko društvo, pa društvo književnih prevajalcev ..., marsikaj pozitivnega je že postorila Asociacija. Veliko ustvarjalcev na področju knjige je samozaposlenih, ne le avtorjev, s.p.-jevstvo je postalo norma, množica prijav za status, ki prinaša plačilo prispevkov s strani države in deluje kot socialni korektiv, se veča, pri čemer se samozaposleni na koncu še samoomejujejo glede prilivov, da bi ustrezali predpisanemu cenzusu. Spremljamo vse napovedane premike na tem področju, ustavno sodišče je na primer pred kratkim presodilo, da mora država samozaposlenim obračunavati realni, ne fiktivni dohodek, kar vpliva na obračun akontacije dohodnine. JAK se zavzema za optimalen, pozitiven razvoj panoge in vseh ustvarjalcev v njej, seveda tudi avtorjev. Zato tudi predpisujemo najnižji avtorski honorar, ko gre za subvencionirane knjige, to je realno nekaj, kar je v naši moči.

Bauer: Slovenija – častna gostja v Frankfurtu je zahteven projekt in hkrati priložnost, ki jo je treba dobro izkoristiti, saj se ne bo kmalu ponovila.

Mednarodno delovanje je vaše področje. Preučili ste zgodovino častnih gostij, pasti, v katere lahko zaidemo. Smo za leto 2018 dosegli zastavljene cilje?

Zamida: Kot sem že večkrat poudarila, gre za največji izvozni projekt za slovensko literaturo in kulturo, kar smo jih kdaj imeli. In dobnesedno za enkratno priložnost. Hkrati sama nanj ne gledam le kot na nekajdnevni ali nekajmesečni sklop dogodkov, temveč ga vidim kot priložnost za to, da nadoknadimo zamujeno, da začnemo zapolnjevati vrzeli. Pri tem mislim na dejstvo, da pri nas nikoli nismo aktivno tržili nacionalne literature, da lahko na prste ene roke preštejemo založbe, ki se z izvozom prevodnih pravic sploh ukvarjajo, da ne poznamo institucije literarnega agenta, da pred JAK ni obstajala nobena institucija, ne javna ne nevladna, ki bi imela na tem področju jasno izraženo nacionalno povezovalno agendo ali vizijo. Pa tudi na dejstvo, da se zavest o pomenu avtorske in posebej prevodne pravice pri naših avtorjih šele uveljavlja. Kot večkrat poudarim, brez konstantne ponudbe ni povpraševanja, tudi zato slovenska literatura v tem trenutku na tujih trgih ne kotira kot blagovna znamka, če lahko tako rečem, literarni skavti nas praktično ne spremljajo in tudi tuji uredniki redko sproti pogledujejo, kaj je novega in vrednega prevoda. Zato je dobra in aktivna promocija toliko pomembnejša. Sama bom uspeh projekta merila tudi po tem, kako se bomo skozenj razvili doma. Upam pa, da bo zaradi obeh fokusov, bolonjskega in frankfurtskega, ta dejavnost domačih založb postala tudi ekonomsko bolj upravičena, kot je bila v preteklosti. Prvi rezultati, ki so plod dela zadnjih dveh do treh let, se že kažejo in v tem smislu smo več kot dosegli zastavljene cilje tudi za leto 2018. Imeli smo rekordno število prijav tujih urednikov in založnikov na naš *fellowship* v Sloveniji (70), imeli smo nekaj odmevnih strokovnih dogodkov mreženja v tujini, spodbudili smo nastanek dvosmerne prevajalske nagrade med nemščino in slovenščino, imamo viden prirast prevodov v nemščino, imamo nacionalno stojnico na še več tujih knjižnih sejmih, ki nam je vsem v ponos, in končno smo presekali s prakso, da se ji slovenski založniki izogibajo (in se ji umikajo po možnosti v drugo halo) – zdaj na njej najemajo mize in so tam v času sejma “doma”, tisti z lastnimi stojnicami pa se ji lokacijsko približujejo.

Frankfurtski knjižni sejem kot globalno najpomembnejši tovrstni dogodek naziv častnih gostij podeljuje že skoraj pol stoletja, gre za pomemben in medijsko odmeven segment sejma, ki se je v tem času tudi zelo razvijal, profiliral. Sejem zadnja leta državam nudi veliko profesionalne podpore, svetovanja in podobno, tako da je možnost, da bi bil kak nastop res polom,

manjša, kot je bila v preteklosti, ko je bilo vse prepuščeno državam gostjam samim. Seveda so tu tudi vsakokratne objektivne okoliščine; če panogi globalno ne gre najbolje, se to odraža v manjšem interesu pri raziskovanju novih trgov (tudi kar se prevodnih pravic tiče). Tako tudi mi pri pripravah ne moremo mimo dejstva, da gre trenutno slabo prav nemškim založbam, veliko slabše kot še pred petimi leti. Zato moramo recimo v te odnose vlagati več truda in denarja.

Bauer: Pred nami so še štiri intenzivna leta do Frankfurta. Se v letih 2019 in 2020 s tega področja pripravlja kak nov razpis tudi za založnike? Morda za literarne agente? Kakšno je razmerje med predvideno porabo sredstev za založništvo in za druge resorje?

Zamida: Že zgoraj omenjam črpanje kohezijskega denarja za projekt iz sklada za regionalni razvoj. V okviru tega so načrtovani tudi razpisi za producente na področju knjige – tako za posameznike kot založbe –, tudi z mislijo na literarne agente. V tem času bomo tudi iz rednih razpisnih sredstev agencije na projektnih in programskih razpisih nekaj denarja namenili z mislijo na Bologno in Frankfurt, tudi za kakšne izvirne knjižne projekte, če se bo izkazala podhranjenost v redno sofinanciranih programih na tem področju. Če govoriva o razmerjih na splošno, bo večina denarja za vsebine ostala na resorju kulture in znotraj tega knjige; ocenjujem, da okoli 80 odstotkov.

Bauer: Je produkcija kakovostnih domačih knjig, ki so zanimive tudi za tuje trge, dovolj visoka? Ste razmišljali o tem, da bi pri naslednjih razpisih podpori izvirnih slovenskih del namenili višji odstotek razpoložljivih sredstev?

Zamida: Izvirna dela imajo že zdaj višji znesek subvencije na knjigo, tudi pribitek na uredniško delo, ki je zagotovo zahtevnejše kot v primeru prevodnih del, kjer je glavno delo že opravil tuji urednik. Prav tako je napačen vtis, da je z javnim denarjem podprtih bistveno več prevodnih kot izvirnih del. Produkcija domačih knjig je pri nas visoka, pozitivno je, da se razvijajo tudi žanri, risoroman, slikanice brez besed, kriminalke. Slednje glede na izkušnje žal vseeno nimajo veliko prevodnega potenciala, vsaj zaenkrat. Žanr kriminalke se je s skandinavskim trendom začel razvijati po vsej Evropi, prevajajo pa se večinoma in že tradicionalno anglosaški in nordijski avtorji. Naš največji izvozni potencial, kar se leposlovja za odrasle tiče, je

še zmeraj to, čemur pravimo kakovostna literatura. Torej knjige z literarno vrednostjo, ki odražajo lokalni kolorit, ki pripovedujejo o nas. Cenjena in opažena je poezija, čeprav je v tujini velikokrat omejena na nišne založbe. Potem so tukaj slikanice, a manj tiste, ki so nam tradicionalno in sentimentalno blizu, bolj se iščejo ilustratorsko in oblikovalsko, tudi tipografsko sodobni izdelki, s po možnosti pripovedovano zgodbo. Čudovita poezija za otroke, ki je imamo v izobilju, bo težje našla pot na tuje trge, če sodim po tem, kar nam pripovedujejo založniki, tudi tisti, ki so obiskali Slovenijo v naši organizaciji in se seznanjali s tekočo produkcijo. Prevajati moramo naše klasike in moderne klasike, to je za neki referenčni okvir nujno – po klasikih nacionalne literature se lahko primerno vrednotijo tudi njena sodobna dela. Potem sta tukaj humanistika, filozofija. Ko tako naštevam ... imamo kaj ponuditi, a dobrega ni nikoli dovolj, povprečnega pa je zmeraj preveč.

Bauer: Kakšno pot bomo ubrali kot častna gostja na knjižnem sejmu v Bologni čez dobri dve leti? Se obrisi koncepta že izrisujejo? Bomo postregli s kakšnim inovativnim pristopom k promociji mladinske literature?

Zamida: Izkoristili bomo nastopa v dveh konsekutivnih letih, torej Bologna in Frankfurt, to je nujno že zaradi finančne učinkovitosti, prav tako bo to prineslo več vidnosti in prisotnosti. V Bologni je močno v ospredju vizualna komponenta, velik poudarek je na ilustratorjih, to potrjuje že dejstvo, da je ilustratorska razstava edini v pogodbi s sejmom obvezni element častnega nastopa neke države. K sreči naši ilustratorji v Bologni dobro kotirajo, zadnje čase se redno uvrščajo v izbor za kurirano razstavo, lani Andreja Peklar, letos Ana Zavavlav, nekaj let pred tem Peter Škerl, pred desetletjem in več Alenka Sottler, Polona Lovšin ..., zato menim, da bo tudi naša osrednja slovenska razstava 2021 zelo odmevna. Na sejem v Bologno z vsega sveta pridejo vsi, ki v svetu otroškega in mladinskega založništva nekaj veljajo, zato nameravamo pripraviti tudi strokovni program in program mreženja – tega smo spodbudili že letos, v okviru mreže Traduki in skupaj s Švico, ki je častna gostja 2019, pripravljamo poslovno srečanje med založniki. Sicer pa je v našem konceptu tudi sodelovanje z mestom, torej prisotnost v Bologni sami, ne le na sejmu, ki je namenjen izključno strokovni javnosti. To zelo živahno, univerzitetno mesto ponuja številne privlačne prostore – notranje in zunanje. Ima najstarejšo kinoteko v Italiji, otroško gledališče, številne čudovite atrijske in pasažne, kjer so mogoče prostorske intervencije, sodelovati je možno z vrtci in šolami. Nekatere

države tega potenciala sploh ne izkoristijo; Kitajska, na primer, je imela lani le dodatno razstavo v mestni hiši. To se je vsem zdelo škoda. Poleg tega nam je Italija blizu, je naša sosedica, drug drugega zanimamo, vključili bomo lahko tudi številne zamejske ustvarjalce, tako ilustratorje kot avtorje. Upam, da se bo skupaj s producenti, ki bodo sodelovali, oblikovalo veliko privlačnega in inovativnega, tako na ravni predstavitvenih materialov (kjer je čas, da postanemo bolj interaktivni, da tudi na stojnici prikažemo več videomaterialov recimo, *book trailerjev*, ki jih delajo naši založniki, ustvarjanje ilustratorjev, 3D-mapiranje, da tiskane materiale povežemo s spletnimi ...) kot na ravni dogajanja. Letos bo ključno leto priprav. Obseg programa bo seveda odvisen od sredstev, ki bodo na voljo. Trenutno nimamo nobenih zagotovil, da bo ministrstvo proračunu JAK primaknilo za to potrebna dodatna sredstva, so pa projektu naklonjeni in ostajam optimistična.

Bauer: Kateri so po vašem mnenju najpomembnejši elementi za uspešen prodor slovenskih avtorjev na tuje trge?

Zamida: Potrpljenje – to je izrazito tek na dolge proge, aktivno in intenzivno trženje prevodnih pravic v sodelovanju založb, agentov, avtorjev in JAK, s tem povezana dolgoročna vizija na nacionalni ravni, kar se tiče izpostavljenosti na različnih tujih trgih, in – nikakor na zadnjem mestu – dobri nastopi avtorjev na odrih v tujini, taki, ki se vtisnejo v spomin.

Bauer: Kakšna bo po vašem mnenju usoda slovenske knjige v naslednjem desetletju?

Zamida: Slovensko knjigo bomo brali in kupovali tudi v prihodnje, in to na papirju in v drugih oblikah. Avtorice in avtorji bodo pisali, ker to počnejo iz notranjih vzgibov, iz nuje po pisanju – tako nastajajo dobre zgodbe. Te pa zmeraj prepričajo. Kam se bo nagnila panoga, ki skrbi za to, da knjiga v obliki, kot jo poznamo, in po standardih, kot jih pričakujemo, doseže bralca, v profesionalizacijo ali amaterizacijo, pa bo odvisno od vseh nas. Knjiga ni luksuz, je ključna komponenta delujoče družbe.